

OPORTUNITĂȚI PENTRU COMUNITĂȚILE ȘTIINȚIFICE DIN ȚĂRILE DE ORIGINE

.....
Sergiu PORCESCU,
șeful Direcției integrare europeană și
cooperare internațională, A.Ș.M.

OPPORTUNITIES FOR THE SCIENTIFIC COMMUNITIES FROM ORIGIN STATES

This article is about the opportunities offered by establishing the scientific diaspora. In the text are presented the practices of different countries. Also the author proposes to create the Moldavian scientific diaspora and presents the possible ways of cooperation.

Tranziția continuă a statului nostru, ignorarea sectorului de cercetare-inovare în calitate de prioritate pentru dezvoltare, degradarea infrastructurii științifice, lipsa oportunităților pentru afirmare profesională, de comun cu atractivitatea materială și morală a centrelor științifice din statele dezvoltate, sunt doar câțiva dintre factorii care au favorizat, în istoria contemporană a Republicii Moldova, emigrația din rândul potențialului științific autohton. E de menționat că acest proces a fost susținut și de statele de destinație, care erau interesate în atragerea personalului înalt calificat, în special a tinerilor. Valoarea școlilor științifice autohtone, în pofida restricțiilor de comunicare impuse în perioada sovietică, era recunoscută departe peste hotarele țării.

Acest fenomen se atestă nu doar în statele din fosta URSS, cercetătorii atenționând în repetate rânduri asupra „exodului creierilor” din statele în curs de dezvoltare spre cele dezvoltate¹. Mai mult decât atât, SUA, UE și Japonia au demarat o adevărată competiție în goana de a deveni poli de atracție pentru tinerii cercetători străini, lansând diverse programe de atragere și integrare a acestora (numai în SUA în perioada 1990-2000 au imigrat

¹ Conceptul “Exodul creierilor” a fost lansat pentru prima dată în anii 60, cu referire la emigrarea savanților și intelectualilor englezi spre SUA. Gary Becker a dezvoltat acest concept din perspectiva capitalului uman.

aproximativ 900 mii de specialiști înalt calificați în domeniul IT). Numărul migranților de înaltă calificare este în continuă creștere la nivel mondial, acest fenomen fiind determinat, pe termen lung, de 3 tendințe fundamentale:

- Dezvoltarea modernă constă în inovare;
- Îmbătrânirea populației statelor dezvoltate și presiunea asupra bugetelor naționale cauzată de aceasta determină atragerea persoanelor cu o productivitate sporită a muncii;
- Piața internațională a muncii tinde spre relaționarea cu circulația mărfurilor și piața internațională de capital, astfel decalajul socio-economic dintre țările bogate și cele sărace creează un decalaj în concentrarea capitalului uman.

În perspectiva de durată medie și lungă, reîntoarcerea cercetătorilor aflați peste hotare ar presupune costuri enorme ce țin de modernizarea infrastructurii de cercetare-inovare, în scopul creării de condiții similare celor din Occident, reducerea diferenței salariale, asigurarea cu poziții privilegiate în ierarhia instituțională. Nu trebuie diminuat, de asemenea, rolul factorilor personali în fiecare caz în parte, care pot fi atât pro, cât și contra reîntoarcerii.

Totuși, o alternativă a acestui proces de lungă durată ar fi crearea în străinătate a diasporelor științifice, care s-ar putea constitui într-o etapă intermediară a procesului de reîntoarcere în țara de origine. Fenomenul diasporei științifice este considerat ca fiind un proiect inovativ în domeniul politicilor publice.

În literatura recentă, termenul *diasporă științifică* a fost definit drept “o comunitate auto-organizată a oamenilor de știință aflați în străinătate care contribuie la dezvoltarea țării sau regiunii lor de origine, în principal în domeniul științei, tehnologiei, educației și altor domenii conexe”.

Un exemplu elocvent invocat în favoarea creării diasporelor științifice este cel al Rețelei stabilite între *Valea Siliciului* (Silicon Valley) din SUA și regiunea *Hsinchu* din Taiwan.

Studiile efectuate asupra acestei comunități transnaționale au arătat că o mare parte a succesului dezvoltării sectorului de tehnologii informaționale din Taiwan în anii '80 și '90 s-a datorat inginerilor americani de origine asiatică care au constituit adevărate rețele socio-economice între *Silicon Valley* și Parcul tehnico-științific *Hsinchu*.

Un set specific de circumstanțe le-a permis cercetătorilor taiwanezi aflați în SUA să contribuie la dezvoltarea țării de origine, printre care putem menționa creșterea explozivă a sectorului de noi tehnologii în *Valea Siliciului*, fapt ce a contribuit

la valorificarea capacităților lor de cercetare, un spirit înalt de antreprenoriat în cadrul comunității, o inițiativă activă a guvernului taiwanez în promovarea sectorului de tehnologii informaționale și o angajare pro-activă a specialiștilor taiwanezi în IT aflați peste hotare la elaborarea strategiilor de promovare a creșterii sectorului privat în regiunea *Hsinchu*. Acest exemplu demonstrează potențialul cercetătorilor aflați peste hotare în domeniul transferului de tehnologii, ei reușind să promoveze utilizarea în statul de origine a celor mai recente realizări.

Schimbul de informații dintre diasporă și comunitatea științifică din statul de origine în ambele direcții reprezintă cea mai simplă formă de interacțiune.

În vederea transmiterii în țara de origine a informației și abilităților obținute peste hotare, reprezentanții diasporei științifice pot utiliza următoarele metode:

- Organizarea seminarelor anuale în colaborare cu instituțiile științifice respective din țara de origine;
- Oferirea serviciilor de consultanță autorităților guvernamentale din țara de origine;
- Oferirea serviciilor de consultanță tinerilor cercetători;
- Transferul de tehnologii know-how;
- Dezvoltarea rețelei de business în rândul membrilor diasporei etc.

Genul de evenimente care se petrec cu participarea membrilor diasporei și comunității științifice naționale (întruniri științifice, schimb de informații prin intermediul poștei electronice, sesiuni de training) nu întotdeauna produc rezultate vizibile, tangibile sau imediate și nu permit o analiză statistică a lor. În realitate, pentru a genera proiecte comune între diasporă și țara de origine este necesară asigurarea a 2 condiții: dezvoltarea unui sistem informațional și stabilirea unei scheme permanente de încurajare a contactelor.

Conceptul Rețelelor de diasporă științifice (DKNs) a fost descris în 1997 de Jean Baptist Meyer². Un exemplu elocvent în acest sens este rețeaua Colombiană *Red Caldas*, una dintre primele rețele care a evoluat în calitate de grup bine organizat și autonom format din oameni de știință columbieni aflați în străinătate. Misiunea rețelei *Red Caldas* este de a consolida comunitatea științifică columbiană și de a o integra în comunitatea științifică internațională prin intermediul stabilirii

² International Journal on Multicultural Societies (IJMS) Vol. 8, No. 1, 2006 "Transnational Knowledge Through Diaspora Networks".

contactelor și parteneriatelor, organizarea conferințelor, seminarelor și altor modalități de schimb de informații. Membrii rețelei *Red Caldas* sunt încurajați să colaboreze prin intermediul proiectelor de cercetare. Primul proiect este *Bio 2000* (proiect de colaborare multilaterală între grupuri de cercetare din 4 universități europene și 5 universități din America Latină) care presupune utilizarea metodelor caracteristice fizicii și ingineriei în domeniul biologiei și medicinei. Următorul proiect este în domeniul robotizării și automatizării, având drept scop construirea unui robot industrial multifuncțional. Membrii rețelei se angajează în acțiuni și activități bine determinate pentru a contribui la progresul economic și social din țara lor de origine.

În prezent se atestă mai multe tipuri de Rețele ale diasporelor științifice:

- *Rețelele student/savant* oferă oportunități specifice și asistență studenților ce învață în străinătate și-i încurajează să-și transmită cunoștințele acumulate prin intermediul comunicării eficiente altor studenți. Acești studenți au un scop bine definit în cadrul activităților întreprinse și contribuțiilor aduse țării de origine³.

- *Asociațiile locale formate din expatriați calificați* - grupuri de persoane ce manifestă performanțe deosebite atât în plan profesional, cât și în cel social. Scopul asociațiilor este promovarea intereselor profesionale ale membrilor și socializarea lor.

- *Transferul de Cunoștințe prin intermediul Expatriaților Naționali (TOKTEN)*, proiect susținut de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (UNDP), folosește experiența acumulată de către expatriați prin intermediul vizitelor scurte efectuate în țările lor de origine.

- *Rețelele aflate în curs de dezvoltare, formate din diasporă intelectual/științifice*, sunt clasificate astfel deoarece ele manifestă caracteristici similare cu trăsăturile rețelelor de diasporă intelectual/științifice, dar care din cauza anumitor circumstanțe nu au reușit să evolueze într-o rețea. Scopul lor este de a utiliza experiența acumulată de expatriați în țara în care activează⁴.

³ Using the Intellectual Diaspora to Reverse the Brain Drain: Some Useful Examples, Presented by: Mercy Brown, University of Cape Town, South Africa.

⁴ Management of Social Transformations, MOST, Discussion Paper Series - No. 41, Scientific Diasporas: A New Approach to the Brain Drain, Jean-Baptiste Meyer and Mercy Brown, Prepared for the World Conference on Science UNESCO - ICSU Budapest, Hungary, 26 June-1 July 1999.

Deși există diaspore care au apărut la inițiativa comunităților științifice naționale, unele state au conștientizat potențialul de care pot beneficia în urma instituționalizării rețelelor stabilite între cercetătorii aflați în țară și cei de peste hotare. Uneori, statele dezvoltate percep crearea pe teritoriul lor a diasporei științifice a statelor în curs de dezvoltare drept parte a politicii de asistență pentru dezvoltare (cazul Franței)⁵.

Un exemplu de politică guvernamentală în domeniul utilizării potențialului diasporei științifice este modelul chinez “*Servește-ți Națiunea*”. În cadrul acestuia, guvernul chinez și-a asumat angajamentul de a crea un website și un centru ce va oferi asistență cercetătorilor chinezi întorși definitiv sau temporar în patrie. Costul acestui angajament este în jur de 25 milioane de dolari US extins pentru o perioadă de 15 ani.

Eforturile guvernului în acest sens au început la mijlocul anilor 1990 odată cu proiectul *Aer de Primăvară* (*chun hui jihua*). În 1996, în urma unei vizite de succes efectuate de către un grup de studenți chinezi ce își făceau studiile în Germania, proiectul *Aer de primăvară* (*chun hui jihua*) a trecut într-o fază experimentală, iar în 1997 a fost lansat oficial. Acest proiect oferea suport financiar cetățenilor reîntorși pe perioade scurte în țara de origine. Programul acoperea costul biletului de avion până în China, mizând pe faptul că cercetătorii ar putea utiliza propriile resurse financiare provenite din granturile de cercetare pentru retur.

În noiembrie 2000, Ministerul Educației chinez a lansat un program care ar stimula întoarcerea cercetătorilor aflați peste hotare în timpul vacanței de vară oferindu-le un salariu ce depășea de 5 ori salariul pe care l-ar fi câștigat pe parcursul acestei perioade în țara gazdă.

În 2001, un document guvernamental important, ce întrunea eforturile mai multor ministere, semnală cetățenilor aflați peste hotare datoria de a-și servi națiunea, chiar dacă acești cetățeni nu manifestă dorința de a reveni în țară.⁶

⁵ Scientific diasporas as an option for brain drain: re-circulating knowledge for development, Béatrice Séguin, Leah State, Peter A. Singer and Abdallah S. Daar Int. J. Biotechnology, Vol. 8, Nos. 1/2, 2006 Copyright © 2006 Inderscience Enterprises Ltd.

⁶ Promoting Knowledge Exchange through Diaspora Networks (The Case of People's Republic of China) By Xiang Biao ESRC Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS), University of Oxford, A report written for the Asian Development Bank, March 2005.

Cele mai importante 3 motive pentru cercetătorii chinezi aflați în străinătate de a colabora cu țara de origine⁷:

<u>Motive pentru colaborare</u>	<u>Prima alegere</u>	<u>A doua alegere</u>	<u>A treia alegere</u>
Costurile de cercetare în China sunt mai reduse	3	3	2
Calitatea colaborărilor e excelentă	4	6	2
Studiez China, deci am nevoie de colaborare	14	1	2
Vreau să aduc informații noi în China	3	2	3
Vreau să promovez calitatea cercetării în China	12	7	9
Vreau să atrag studenți doctoranzi capabili	5	7	5
Vreau să stabilesc relații personale	4	5	4
Vreau să fiu mai vizibil în țara de origine	1	2	6
Vreau să sporesc puterea Chinei	4	4	3
Vreau să obțin acces la banii alocați pentru cercetare	0	4	1
<i>Altele</i>	2	1	1

O altă componentă a politicii guvernamentale chineze este *Planul celor 100 de savanți*, menit să atragă 100 de savanți cu renume aflați în străinătate pentru a activa în cadrul Academiei Naționale de Științe. Succesul politicii lansate la mijlocul anilor 90 este demonstrat și de cele 1700 de afaceri inițiate numai în Shanghai⁸ de expatriați.

La începutul anului 2006, în Croația a fost lansat un serviciu web – *Portalul Științific Croat* (www.znanstvenici.hr) pentru facilitarea interacțiunii și cooperării între cercetătorii croați, similar cu serviciul oferit de către Societatea pentru Popularizarea Publică a Științei – *znanost.org*, societate informală a savanților, profesorilor și studenților croați aflați atât în Croația, cât și în străinătate. Printre acțiunile directe întreprinse în vederea consolidării diasporei științifice se înscrie și publicarea de către Societatea Croată Americană a 5 cărți despre savanții croați din diasporă, inclusiv *Savanți Croați Eminentți în SUA* și *Savanți Croați*

⁷ Redefining the Brain Drain: China's 'Diaspora Option', By Dr. David Zweig, Director, Center on China's Transnational Relations, HKUST and Dr Chung Siu Fung, Division of Social Science, HKUST, Center on China's Transnational Relations, Working Paper No. 1.

⁸ Redefining the Brain Drain: China's 'Diaspora Option', op.cit.

*Eminenți în Lume.*⁹ În ultimii ani, mulți savanți croați cunoscuți s-au reîntors în țara de origine prin intermediul programului de reîntoarcere a savanților croați. Locurile de muncă le-au fost asigurate de către Ministerul Științei, Educației și Sportului (MSES) în cooperare cu universitățile și instituțiile științifice din Croația. În 2005, Fundația Națională Croată pentru Știință, Educație și Dezvoltare Tehnologică a lansat programul *Brain Gain* pentru facilitarea reîntoarcerii savanților. Programul este alcătuit din 4 subprograme: *Visitor, Senior, Postdoc, Homing*. Primele 3 programe sunt deschise pentru toți savanții, pe când programul *Homing* e adresat susținerii savanților croați recunoscuți ce activează peste hotare în vederea stabilirii unei infrastructuri de cercetare (cu o valoare de €100 000) în Croația.

Banca Mondială a oferit Croației un împrumut pentru lansarea programului *Unity Through Knowledge Fund* (Fondul Unității prin Cunoaștere), având drept scop motivarea diasporei științifice croate să se reîntoarcă și să se alăture proiectelor de cercetare în țara de origine. Printre activitățile susținute de acest fond putem menționa:

- **Motivarea diasporei științifice croate de a activa în sfera de cercetare din Croația.** Fondul acoperă cheltuieli legate de mobilitate, procurarea echipamentului de laborator specific, burse și premii financiare;

- **Constituirea unei rețele a diasporei științifice croate** de către Ministerul Științei, Educației și Sportului și Rețelei de Cercetare a Academiei de Științe Croate (CARNet);

- **Vizite de scurtă durată în Croația a savanților eminenți ce activează în străinătate**, inclusiv angajări de scurtă durată în instituții de cercetare și inovare din Croația;

- **Stimularea diasporei științifice croate de a fonda companii în Croația.**

Cazul Croației, caracterizat prin efortul conjugat al instituțiilor guvernamentale și comunității științifice, demonstrează necesitatea cultivării de către țara de origine a identității culturale a migrantului.

Spre deosebire de eforturile interne depuse în cazul Croației, în Bosnia, UNESCO, împreună cu Hewlett Packard, au finanțat crearea unei baze de date și a website-ului pentru Diaspora Științifică Bosniacă (versiunea pilot funcțională http://www.anubih.ba/brain_bh.htm).

Este evident că implicarea eficientă a diasporei științifice în procesele din țara de origine e posibilă doar în cazul înlăturării problemelor ce au cauzat *exodul creierilor*.

Diaspora științifică trebuie să poată identifica obiectivele de dezvoltare ale țării de origine și ast-

fel să contribuie la ameliorarea condițiilor pentru desfășurarea activităților de cercetare în țara natală. Membrii diasporei trebuie să obțină anumite beneficii de pe urma participării în aceste parteneriate. Spre exemplu, Asociația Savanților Arabi aflați peste hotare (Arab Scientists and Technologists Abroad) organizează conferințe anuale în domeniul apelor, mediului și o conferință internațională în domeniul energiei. Rețeaua filipineză Brain Gain Network organizează grupuri de lucru pe probleme precum oportunitatea dezvoltării noilor tehnologii, design-ul circuitelor integrate, politici publice în domeniul transferului tehnologic, forme alternative de energie. Asociația Nigerienilor în Străinătate are un număr enorm de comitete pe problemele stricte ale Nigeriei.

Crearea unei Diaspore Științifice a Republicii Moldova ar avea drept scop general promovarea cooperării internaționale în domeniul științei și tehnologiei și integrarea comunității științifice din Moldova în sistemul internațional de cercetare.

Procesul de creare a diasporei științifice a Republicii Moldova ar porni de la următoarele premise:

- ❖ Cercetătorii moldoveni aflați în străinătate – ambasadori ai științei autohtone;

- ❖ Cercetătorii aflați peste hotare – surse de informare pentru comunitatea științifică din țară;

- ❖ Impactul pozitiv al implicării acestora în procesul de inovare din RM, inclusiv prin consolidarea relațiilor cu sfera de afaceri din statele de reședință;

- ❖ Necesitatea informării cercetătorilor aflați peste hotare privind evoluția științei în RM, cât și informarea cercetătorilor din țară despre evoluția sferei de cercetare-inovare din alte state;

- ❖ Promovarea cooperării dintre comunitatea științifică din RM și comunitățile științifice din țările-gazdă ale cercetătorilor aflați peste hotare constituie un imperativ al activității externe a A.Ș.M.;

- ❖ Opțiunea diasporei oferă posibilitatea implicării instituțiilor de cercetare din RM în proiecte inițiate de instituțiile de cercetare-gazdă ale cercetătorilor plecați;

- ❖ Diaspora științifică – instrument de promovare a imaginii științei autohtone și a imaginii RM în ansamblu peste hotarele țării;

- ❖ În perspectivă medie și lungă, este evocat obiectivul reîntoarcerii cercetătorilor aflați peste hotare și reintegrării lor în sistemul național de cercetare.

În vederea creării unor rețele între cercetătorii aflați peste hotare și comunitatea științifică națională, propunem următoarele forme și mecanisme ale cooperării:

- ❖ Crearea unei baze de date specializate a cercetătorilor aflați peste hotare, parte componentă a Sistemului Potențialului Științific;

⁹ Can Croatia Join Europe as Competitive Knowledge-based Society by 2010? Mladen Petrovečki, Vladimir Paar, Dragan Primorac.

❖ Lansarea unui forum de discuții care ar înlesni colaborarea și schimbul de idei și experiență cu cercetătorii moldoveni aflați peste hotare, cât și între ei;

❖ Cooptarea cercetătorilor plecați la evenimente științifice organizate în cadrul A.Ș.M.;

❖ Lansarea unui buletin informațional lunar, remis cercetătorilor prin intermediul poștei electronice, în care vor fi descrise evoluțiile înregistrate în sfera științei și inovării din RM;

❖ Elaborarea și diseminarea istoriilor de succes ale cercetătorilor noștri aflați peste hotare în presa autohtonă, în special a contribuției acestora la promovarea științei autohtone peste hotare;

❖ Beneficierea de consultanță și recomandări din partea cercetătorilor moldoveni peste hotare în vederea stabilirii relațiilor de cooperare cu instituțiile de cercetare din statele-gazdă;

❖ Organizarea unui for anual la care ar fi invitați cercetătorii aflați peste hotare, în scopul facilitării stabilirii relațiilor de cooperare sectoriale între ei și institutele din cadrul A.Ș.M., care pe termen lung ar putea servi drept evenimente de brokeraj sau pentru prezentarea progreselor înregistrate în sfera cercetării-inovării din RM;

❖ Diseminarea în străinătate a informației privind sistemul de cercetare-inovare din RM, potențialul științific autohton existent și oportunitățile de colaborare cu comunitatea științifică moldovenească;

❖ Implicarea diasporei în expertizarea proiectelor naționale;

❖ Organizarea lecțiilor, training-urilor, meselor rotunde, workshop-urilor care, în afară de faptul că ar beneficia de prezentarea celor mai noi tendințe științifice pe plan internațional, ar exclude orice bariere lingvistice.

Printre problemele atestate în cazul lansării diasporei științifice putem menționa lipsa încrederii în politica statelor de origine în domeniul cercetării-inovării, lipsa mecanismelor de participare la viața științifică a țării de origine, dificultatea integrării în cazul reîntoarcerii. La moment, scepticismul privind diasporele științifice ține de 2 aspecte: consistența și eficiența acestora.

În lipsa unor acțiuni consecvente astăzi, ulterior va fi imposibil de a le întreprinde, deoarece se vor pierde definitiv legăturile cercetătorilor aflați în străinătate cu țara de origine, cu atât mai mult că în prezent crește exodul tinerilor cercetători care nu au activat sau au activat puțin în știința autohtonă.

Migrația cercetătorilor și inginerilor între țările cu un nivel diferit de dezvoltare a devenit de mult timp o problemă nerezolvată¹⁰.

¹⁰ Elite Scientists and the Global Brain Drain, A paper by the University of Warwick, U.K. Authors Showkat Ali, Giles Carden Benjamin Culling, Rosalind Hunter, Andrew J Oswald, Nicola Owen, Hilda Ralsmark, Natalie Snodgrass, University of Warwick Coventry, CV4 7AL, United Kingdom, September 2007, To be presented at the World Universities Conference in Shanghai, October 2007.

Învățământul constituie un canal major de migrare în sectorul S-T, iar datele în acest domeniu sunt greu de identificat din moment ce studenții nu-s înregistrați în calitate de migranți calificați. Exemplele din SUA și Franța – două mari țări de destinație pentru studenții străini - demonstrează că doar jumătate din cei care obțin studiile de doctorat sau postdoctorat, revin în țara de origine în primii doi ani după finalizarea acestor studii.

Datele oferite de Fundația Științifică Americană (National Science Foundation) arată că, de exemplu, în 1995, 12% din cele 12 milioane de persoane angajate în știință sau care dețin grad științific sunt de origine străină. Peste 72% din aceștia provin din state în curs de dezvoltare. Analizând nivelul de calificare, cu cât acesta este mai înalt, cu atât este mai mare proporția deținătorilor de origine străină. 23% din cei care obțin un doctorat nu sunt persoane originare din SUA, această proporție fiind mai înaltă în domeniul științelor ingineresti și IT.

În concluzie, am putea menționa că în ultimele două decenii accentele în domeniul migrației calificate s-au modificat, plasându-se pe ideea că acest grup social foarte calificat poate fi considerat ca un valoros potențial și nu o pierdere definitivă. Cercetătorii aflați peste hotare sunt considerați a fi resurse umane bine instruite prin practică profesională și angajați în condiții mai bune decât li se pot oferi în țările de origine. Dacă o țară reușește să utilizeze resursele respective, create preponderent prin investițiile altora, aceasta este un succes. Există două modalități de a beneficia de pe urma emigrației cercetătorilor: prin reîntoarcerea acestora, ori prin mobilizarea și asocierea lor la procesul de dezvoltare a țării de origine (diaspora). Opțiunea de reîntoarcere a fost realizată eficient în noile state industrializate, precum Singapore, Coreea de Sud sau în state, precum India și China.

Aceste țări au creat rețele de integrare pentru cei decizi să se întoarcă. Succesul acestei opțiuni depinde de condițiile care le pot fi oferite cercetătorilor în țara de origine.

Varianta diasporei pornește de la premisa că mulți nu doresc să se întoarcă, construindu-și o viață personală și profesională în țările gazdă pe care nu doresc s-o părăsească. Totuși, ei sunt preocupați de dezvoltarea țării lor de origine, din cauza legăturilor familiale ori culturale. În acest caz, se cere stabilirea unor legături prin care aceștia ar fi conectați eficient și productiv la procesul de dezvoltare a țării de origine.

În contextul celor menționate mai sus, considerăm necesară consolidarea diasporei științifice a Republicii Moldova, proces ce va favoriza beneficii atât pentru comunitatea științifică națională, cât și pentru cercetătorii noștri aflați peste hotare.